

ASPECTES SANITARIS HISTÒRICS DE VALL D'HEBRON, HOSPITAL DE LA MUNTANYA DE COLLSEROLA

DE FÀBREGUES-BOIXAR, Oriol

*Neuròleg Responsable Unitat de Parkinson i altres Trastorns del Moviment,
Servei de Neurologia, Hospital Universitari Vall d'Hebron.*

OBJECTIU: Descriure els aspectes sanitaris històrics de Vall d'Hebron.

MÈTODE: Revisió de la bibliografia publicada sobre l'Hospital Vall d'Hebron i de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de la documentació conservada en els Arxius Històric de la Ciutat de Barcelona, Diocesa de Barcelona i Històric del Centre Excursionista de Catalunya, i Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya i recollida dels aspectes sanitaris.

RESULTATS:

Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

L'Hospital Universitari Vall d'Hebron ha commemorat el seu 60 aniversari. L'hospital va ser inaugurat el 5 d'octubre de 1955, aleshores anomenat Residència Francisco Franco. Després amb la democràcia adoptaria el nom d'Hospital Vall d'Hebron.

L'hospital s'alça edificat en terrenys propietat de l'Estat quan el destinà a Complex Sanitari de la Seguretat Social, en temps de la dictadura, que anteriorment, abans de la desamortització, havien estat una dependència agrícola -la Granja Nova- del reial monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de l'orde jerònim. La producció agrícola de la qual, com de la resta de propietats del monestir, es destinava a sufragar les necessitats i activitats del mateix, entre les que en desataquem els aspectes sanitaris.

Si bé l'orde jerònim és essencialment contemplatiu, els monjos també construïen en els seus monestirs infermeries i hospitals amb les seves respectives botiques on es guarien els religiosos malalts i s'exercia la caritat amb els pobres i necessitats de l'indret; i amb aquestes dependències es dotà el monestir de Vall d'Hebron com especifica amb precisió el bisbe de Lleida Guerau de Requesens comissari del papa Climent VII en un pergami datat el 27 d'agost de 1393. Cal dir que per causa del que s'anomenà "Cisma d'Occident", amb pontífex al mateix temps a Roma i a Avignon, aquest Climent VII, papa a Avignon, està considerat com a "antipapa", a la llista pontificia acceptada actualment.

El monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou fundat el 1393 per la reina Violant de Bar, segona muller del rei Joan I de la Confederació Catalana, en el que era un paratge tranquil, frescal i saludable dels vessants de la serra de Collserola on s'hi refugiaven ermitans. Procedents potser de Palestina o establerts

per sant Paulí de Nola, al seu pas per Barcelona, com fa la tradició, o bé fugits de l'antisemitisme i dels primers pogroms de Barcelona. La presència d'una llosa incrustada a la façana de l'església de Sant Genís dels Agudells amb la incisió d'un peix d'aspecte paleocristià suggereix un poblament més antic, i s'ha considerat el possible pas d'una via romana que s'endinsaria vers la Tarraconense tot travessant el "Coll de S'erola", unint l'antic Castro Octavianus (Sant Cugat del Vallès) amb Barcelona. El nom d'Hebron és bíblic, i anterior als jerònims. És possible que els ermitans, li posessin evocant Terra Santa. Els jerònims que van anar a Badalona, de fet, van rebatejar la vall on s'instal·laren amb el nom de la Vall de Betlem.

Del monestir de Sant Jeroni de Vall d'Hebron avui només en romanen vestigis, runes, al voltant de la benzineria de la carretera de l'Arrabassada, més amunt de l'hospital, i una capella, de sant Onofre, encara dempeus. Se'n conserven un clau de volta amb l'escut reial, capitells i peces de ceràmica als museus Vicenç Ros de Martorell i Històric de la Ciutat de Barcelona. El seu arxiu ha estat molt malmès. Se'n conserva documentació als Arxius Històric del Centre Excursionista de Catalunya, Diocesà i Històric de la Ciutat de Barcelona. El canonge Gaietà Barraquer Roviralta, germà de Lluís Barraquer Roviralta fundador de la neurologia catalana, en fotografià un segell, i en un armorial dels segles XVI-XVII es conserva el seu escut. A l'escut s'hi poden veure les armes de la reina fundadora i sant Jeroni que guareix un lleó, rampant, senyal de l'orde jerònim, en treure-li una espina de la pota.

La butlla de fundació del monestir és del 1393, les obres començaren l'any següent i s'allargaren molts anys, amb parades i repeses, que justifiquen els diferents estils del conjunt. El monestir era constituït bàsicament per dos grans edificis amb l'església, un temple d'estil gòtic català i de façana barroca, amb un campanar de dos cossos acabat amb un pinacle de rajola de València, també barroc, i el claustre. Tal com descriu el canonge Gaietà Barraquer Roviralta, en l'edifici principal hi havien les cel·les i els serveis de la comunitat, que al segle XVII estava constituïda per més d'una vintena de frares. Al pis alt de l'edifici principal hi havia la **infermeria** dels frares, l'**apotecaria o farmàcia**, un parell d'habitacions, i alguna cel·la. Hi havia també una llibreria important.

A l'altre edifici, de dependències, als baixos tenia un portal rodó que duia a les cuines i al passadís d'accés a l'església. El primer i el segon pis servien d'habitació als empleats del monestir i tenien l'entrada pel costat, al damunt de la fusteria; i, el pis alt, es destinava a **allotjament dels hostes** de la comunitat. Al costat de muntanya del pati, un carrer de cases senzilles s'iniciava amb l'**hostal** o albergueria (la Casa d'en Badia), l'**hospital de pobres** (refugi d'acolliment lliure) i l'estable (quadra per a cavalls i muls dels visitants).

A la fi de l'antic règim, amb l'arribada dels ideals revolucionaris francesos amb Napoleó i per raons de la guerra, en considerar el monestir refugi antinapoleònic, i de l'anticlericalisme, el 12 d'agost de 1808, el monestir fou incendiat per soldats francesos menats pel general Lechi de Barcelona. Després de l'incendi romangué abandonat, fins el 1809 que s'inicià seva rehabilitació en temps del mariscal

Macdonald. Els monjos hi retornaren el 25 de febrer de 1811 i a la fi de la guerra recuperaren la vida conventual. Els recels per l'actuació d'alguns religiosos contra el règim constitucional provocaren una sèrie de mesures anticlericals com l'abolició del fur eclesiàstic, la reexpulsió dels jesuïtes i les facilitats per a la secularització dels regulars.

El mes d'octubre de 1820 el govern suprimí els monestirs dels ordes monàstics, i el dia 25 es dispersà de nou la comunitat de la Vall d'Hebron. Totes les propietats i béns mobles i immobles foren desamortitzats a favor de l'Estat i foren tretes tot seguit a subhasta. El 1823, amb la reinstauració de la Regència s'acordà retornar als monestirs i convents els béns usurpats. El 15 de març de 1824 es constituïa novament en regla la comunitat. Fou abandonat definitivament pels darrers monjos el 26 de juliol de 1835, arran de la primera bullanga, i desamortitzat el 25 de setembre de l'any 1835. La Comisió d'Intendència de Barcelona s'apropià de tots els béns dels monestirs tancats o abandonats, alguns béns anaren a parar a la Desamortització, venuts a encant públic. El monestir fou subhastat públicament el 1836 i s'anà enrunant.

Hospital de pobres

Com s'esdevenia aleshores al voltant d'altres monestirs, catedrals, camins i nuclis urbans, el monestir de Sant Jeroni de Vall d'Hebron comptava amb un hospital de Pobres. Els ordes religiosos cristians incloïen l'Hospitalitat i l'Atenció als malalts, en el seu sentit caritatiu i pietós. El monestir atenia i oferia hospitalitat, aixopluc i donava menjar als pobres i peregrins, transeünts i malalts del l'antic camí de Collserola que passava pel davant del monestir. Els allotjava i alimentava en especial en l'aplec que s'organitzava la diada de Sant Jeroni, el 30 de setembre, en que s'hi reunien un i dos centenars.

Si bé una provisió del rei Joan II, del 12 de novembre del 1478, obligava els vianants desviar-los del monestir: "Davant nostre majestat ha estat exposat, per part del prior i frares del monestir de Sant Jeroni, nomenat de la Vall d'Hebron i situat en territori de la ciutat, que per causa d'alguna gent, tant homes com dones, que deixant lo camí reial que va per Collserola, es desvien fent camí pel monestir, per anar a Sant Cugat i a l'ermita de Sant Adjutori o Mare de Déu del Bosc, produeixen inconvenients i desmanes al monestir, de tal manera que impedeixen i torben, primerament el Sant Ofici Diví, i després destrueixen els horts i les vinyes en temps dels raïms, les fruites i les hortalisses. És forçat també, que quan arriben al monestir, és obligat donar-los de menjar pels frares. Però per la pobresa del monestir, no els donen tot el què demanen alguns desvergonyits, dient mil impropèris, i quan els reprenen, el mal que fan a les seves propietats, responen que faran el que voldran. Per los quals fets es demana que, els feligresos no féssin servir el carni del monestir per anar a Sant Cugat, amb un ban o crida pública sota pena de mil florins de multa."

L'hospital s'alçava al costat de muntanya del pati del monestir, on hi havia una rengla de cases, la primera, l'Hostal d'en Badia, l'albergueria, i li seguia l'hospital, refugi d'acolliment lliure i l'estable, quadra per a cavalls i muls dels visitants. L'estiu de 1615 es construí l'edifici de dos pisos amb bigues de roure,

anomenant-lo l'hospital nou, gràcies al sufragi de cent lliures del pare fra Joan Fontanelles. El vell es destinà a altres usos.

De l'Hospital de Pobres se'n feia càrrec un dels monjos, el frare pobrer. El 1627 n'era fra Juando Fabres. Esmenten els costums del monestir de Vall d'Hebron al respecte que: «Costumas del Pobrer. —P^o Es costuma que vn Frare ó Donat te sempre carrech del Hospital dels Pobres lo qual ha de procurar que lo hospital estiga molt net axí dalt com baix, y los llits, y roba dells, y en lo estiu que los Pobres no dormen en llits ha de tenir cuydado en orejar las flassadas perquè nos gasten.»

«Ig.—Lo Pobrer ha de donar de dinar als Pobres cada die ordinàriament a las dotze horas, y al dinar li han de dar cuynat a la cuyna, y lo mes avant que bonament poran, per al sopar ha de fer lo Pobrer olla per als Pobres en la Cuyna, ó en lo hospital.»

«Ig.—Entre tres ó quatre ha de partir un pa de companya segons sera lo pa, tambe els dona vi de companya, salvo als malalts, als quals sels dona del pa y vi del Convent, y altres regalos segons la necessitat a arbitre del Pobrer, y si altres personas vindran de vergonye, ó vells podrà en lo pa y vi ferlos algun avantatge, y lo mateix en lo companatge.»

«Ig.—Ha de exir al hospital a las vesprades en temps, per veurer si auran vingut algunas donas pobres, y darlos caritat, y despedirlas encontinent; perquè no poden dormir al hospital, ni junt al monastir, y ha de tenir compte que al ivern isque de sol al hospital pera obrirlo, perquè los pobres no patescan.»

Costumas del Cuyner.- P^o Es costuma que lo Cuyner sempre te un mosso lo qual está subjecte tant solament á ell, y li ajuda sempre à cuynar y aparellar tot lo que es menester per al convent, hostes y companya de casa. Aquest mosso neteja la cuyna, y tota la vaxella della, y ha de fer bugada dels draps que servexen en dita cuyna, sempre que será menester.»

«It —Lo Cuyner sempre ha de fer la olla al convent al dinar de manera que reste per als Pobres del hospital, y na de posar un poch ab una olleta per als hostes que venen y solen sobrevenir, y quant no serveix per als pobres al sopar tot lo que sobrara dela escudella als Frares ha de ser per als pobres.»

Hostatgeria

Al costat de l'hospital, bo i entrant al pati del monestir hi havia la Casa d'en Badia, que era l'hostal o albergueria, i estigué en actiu fins la desamortització del monestir, en que un grup de milicians de Sant Cugat, comandats per un tal Majó de Valldoreix, passaren a robar la roba blanca.

A més, el pis alt d'un dels dos edificis principals del monestir, el de les dependències, es destinava a allotjament dels hostes de la comunitat. D'aquesta hostatgeria, l' "hospederia de dintre" o "lo primer apposento de la torre" com es ressenya en documents, Francisco de Zamora (1785) en diu : "hay una galería que, por sus vistas y las columnas con que está sostenida, merece nombrarse", i

se n'encarregava també un dels monjos, el 1627 n'era frare "hospeder de dintre" Joseph Vinyals i tenia com a ajudant fra Jaume Camps.

Refugi sanitari, monestir saludable per a convalescència i aïllat de malalties transmissibles

El monestir oferia, doncs, hospitalitat, i era de fet utilitzat com a refugi contra el contagi de les epidèmies. Gràcies al seu aïllament físic i a les mesures de clausura, s'evitava l'entrada d'agents infecciosos i el convertien en un enclavament aïllat dels focus de contagi, alhora que relativament proper a la concentració urbana de Barcelona, idoni per a refugiar-se de contraure aquestes malalties.

El Papa Benet XIII, el papa Luna, s'hostatjà al monestir el 1409, fugint de la pesta de Perpinyà, en el seu recurs d'Avinyó fins a Penýscola. El 1507, s'hi aplegaren els diputats del consistori de Barcelona fugint d'una epidèmia. Donat que era un lloc saludable, protegit, i proper a la urbs de Barcelona, on s'hi donava hospitalitat, al monestir s'hi hostatjaren reis, virreis i era molt visitat per barcelonins notables en particular els dies calorosos d'estiu.

Alguns principals hi feren estada com: la reina Violant de Bar, muller del rei Joan l'Amador de la Gentilesa, per uns, o el Descurat, per altres, la reina Maria de Castella, muller del rei Alfons el Magnànim el 1438 i el 1447, el rei Joan Sense Fe, pare del rei Catòlic, el 1454 i el 1459, els mateixos Reis Catòlics, el rei Ferran el Catòlic potser s'hi recuperà de l'atemptat sofert a Barcelona el 1492, l'Emperador Carles, el 1519, el seu fill Felip I (II de Castella) el 1583 i el virrei del Principat de Catalunya Hèctor de Pignatelli Duc de Monteleone, el 1606-1609, que hi practicà la cacera del senglar; el virrei fra Pedro Manrique bisbe de Tortosa i arquebisbe de Saragossa el 1611, entre d'altres com el bisbe de Barcelona Joan de Montcada el 1610, el comte d'Aitona Francesc de Montcada el 1619 o el bisbe de Tortosa Luis de Tena el 1620, així com peregrins i frares vinguts de Regnes d'Espanya (Castella, Saragossa, València), de França i d'Itàlia.

El seu enclavament en particular el feia propici i indicat per a la superar la convalescència de malalties com indica l'hospitalitat oferta al prior del veí monestir de Sant Jeroni de la Murtra que s'hi hostatjà per recuperar-se de l'epidèmia del "catarro" de 1580 on tots els conventuals patiren els efectes de la malaltia: "la indisposició era de tant mala spècie que donava una febre terrible que·ls postrava notablement, ab un dolor de cap tant vehement que·ls feya desatinar quasi als demás, tanta era la fúria del mal al principi, y un desmenjament tant gran que no sabian què donar als pacients. Entre·ls demás religiosos que caygueren en aquesta indisposició fonch lo pare prior y fonch de manera que li durà sinch o sis mesos. Veritat és que no fonch sempre una spècie de mal, perquè al principi fonch de la corrença, però après se li posà en una febra contínua, de manera que tingueren temor los metjes que no·s tornàs èthich totalment".

També s'hi hostatjà el Senyor de Setantí, secretari del virrei, que el 1609 que hi passà quinze dies convalescent i es refeu quedant-ne molt agraït de l'atenció rebuda, i el propi confessor del virrei, el jesuïta Vicenç Maties, que en la seva darrera malaltia desitjà mudar-se al monestir on fou atès per dos metges que

pujaven de Barcelona dos cops la setmana. El mateix Lloctinent General de Catalunya, el virrei Hèctor de Pignatelli, s'hi retirà tretze dies, el febrer de 1609, per recuperar-se de l'aflicció de la mort de la seva mare Gerònima Colonna. El 9 de gener de 1611 arribà fra Damià March malalt que venia de València, del monestir de N^a S^a de la Murtra de Alcira, d'on partí a primers de novembre de 1610 "ab mala gana". També s'oferí hospitalitat al Senyor Castlà de Tamarit, Jaume-Cristòfor de Guimerà, que hi arribà "malalt i fatigat" el 1613 i hi morí de la seva malaltia. El 17 d'abril de 1688 el forner del convent, Pedro Amaro, francès de nació, moria "en lo segon apposento de la ospederia".

Era també especialment apreciada l'aigua del monestir. El virrei Duc d'Alcalà en feu venir a cercar el 1619 per que li havien lloada molt. Francisco de Zamora (1785) en diu: "Inmediato a este monasterio hay una fuente llamada la Font Gropa, que es medicinal." Molt probablement l'ambient de pau i tranquil·litat de l'indret i la música i el cant de l'orgue particularment cultivats al monestir tenien un efecte beneficiós terapèutic en la convalescència.

Infermeria

Al pis alt de l'altre edifici principal hi havia la **infermeria** que tenia la funció d'hostatjar els religiosos malalts o altres empleats del monestir. Es tractava d'una sala prou espaiosa, amb cabuda suficient per a que el 1610 hi haguessin quatre malalts enllitats de "mal de costat y modorra" per exemple, i amb mesures d'higiene i salubritat que incloïen finestra per ventilació, per la que el 1614 hi fugiria fra Francisco Beltran. Parada i dotada per a l'adequada atenció dels malalts, el 1627 rebia dues flassades noves.

La religiositat aleshores, i més al monestir, es considerava essencial en el tractament de la malaltia. Amb la màxima que lligava la salut del cos -sanitas corporis- a la de l'ànima -salus animae- i a la inversa, i per permetre que els malalts es poguessin encomanar a Déu o seguir els oficis litúrgics del lliç estant, el 1614 s'edificà una capella al costat de la infermeria "per la comoditat de oyr missa los malalts".

Al segle XVII hi ha notícia que exerciren d'infermers fra Joan de Santa Maria (1613), fra Francesch Mora i fra Joan novici d'ajudant d'infermer (1627). Que també ajudaren al veí monestir de la Murtra, doncs el "28 de novembre de 1613 tornaren de la Murtra dos frares desta casa (Fr. Joan de sta Maria enfermer i Fr. Martin de StYago) que eren anats los primers de octubre per ajudar al servei dels malalts, estigueren allí quasi dos mesos, el 1612 moriren 9 frares 7 professors i 2 novicis en estos dos anys en aquella casa de la murtra en tants malalts, se enmalaltien i se morien malalts de febres llargues, malaltia llarga." Al segle XIX fra Joan Puntí que "abans de professar al monestir era colegial llatí de Cirurgia del Reial Col.legi de la Ciutat i exercí lo ofici de Infermer al convent fins la seva mort el 1831", i fra Ascenci Maria Pastor, frare valencià entès en medicina que fou el darrer monjo en abandonar el monestir el 1835.

Farmàcia

Al costat de la infermeria hi havia l'**apotecaria o farmàcia**, de la que el 1785 Francisco de Zamora en deia: "En la botica vimos una colección de yerbas de estas montañas y de la de Montserrate, hecha por el Padre Josef de Santa María, con sus nombres según el sistema antiguo; pero es curiosa".

Foren monjos apotecaris del monestir Manuel Moliner, que professà el 1769, fra Joseph Rius que morí el 1809 i el pare fra Vicens Joana que fou també alhora Apotecari major de l'Hospital de la Santa Creu fins morir el 1821.

Llibreria

Al monestir hi havia també una llibreria important que incloïa entre altres llibres l' "Arbor Scientiae" de Raimon Llull, imprès el 1482, una obra de fra Pedro de Castrovol "incipit tractatus super libros Phisicorum compliatius" per imprès a Lleida el 1489, i molts que es perderen. També hi havia un monjo encarregat, el 1627 n'era frare llibrer fra Francisco Baro.

Malalties ateses als temps premoderns

Malgrat l'aïllament el monestir no aconseguí d'evitar un dels flagells de l'època, les pestes. Encara vivia la reina fundadora Violant quan Elionor de Cervelló, el 8 de març de 1431, oferí el seu palau de Bellesguard als priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de Sant Jeroni de Betlem (o de la Murtra) per si volien traslladar-s'hi donada la insalubritat d'aquell moment a causa de la pesta. El 1491 al monestir de la Murtra no es té constància de qui foren els confirmadors de l'elecció de prior però "tenim sospita que tots foren de Valldehebron, així perquè nostre pare general volgué escusar gastos, com també perquè lo temps estava molt perillós per causa de la pesta". El 1598-1599 moriren dos o tres conventuals a Vall d'Hebron a causa de l'epidèmia de pesta i els monjos veïns de Sant Jeroni de la Murtra hagueren d'ajudar-los. Durant el setge de Barcelona per les tropes castellanès de Joan-Josep d'Austria i del Marquès de Mostara -el 1652, a la Guerra dels Segadors- hi hagué grans mortaldats per la pesta en la rodalia, i el monestir sofrí el saqueig i actes de vandalisme a les seves instal·lacions externes.

Hi ha constància d'altres malalties ateses al monestir com la que contragueren un monjo i un frare llec que es desplaçaren fins a la Murtra per ajudar d'una intoxicació massiva que patia el convent veí originada per la mala qualitat de l'aigua arran de la sequera de 1570, que consistia "la maleltia e indisposició que tots tenian era que al principi començaven per unes terçanes que duraven alguns quinze dias o vint, ab vòmits y dolor de ventrell, vomitant unes coses verdes y negres que pareixian metzines y alguna verinada. Y encara que pareixia que-s remediavan, però tantost tornaven ab lo mateix accident". Els religiosos de Vall d'Hebron hagueren de marxar als quatre dies, ferits com la resta. Emmalaltiren i moriren de "malaltia de modorra" fra Joan Rius el 19 de novembre de 1605, fra Jaume Carbonell el 21 d'abril de 1610 i fra Jaume Cassellas el 26 d'abril del mateix any. De "mala gana" fra Miquel Sola, jove de 25 anys que emmalaltí i hagué de deixar els seus estudis a Sant Llorens de l'Escorial on havia estat enviat,

retornant al convent de Vall d'Hebron "on patí de mala gana vuit dies al llit" i morí el 1607.

Sofrí ictus de repetició Antoni Cases hortolà del monestir i germà de fra Jaume Cases, que el febrer de 1607 "li vingué un accident de paraplegia, que nos podia valer ni alçar, aportant-lo en braços a sa cambra y despres a la enfermeria a ont lo curaren ab cuydado y regalo mes de dos mesos, remediat i reparat però de manera que de aquel costat restat lisiat sens força a la cama y ma esquerra, usava de un bastó", es recuperà amb seqüela i hagué de menester un minyó per ajudar-lo en les tasques de l'hort, i el 24 de març de 1608 li sobrevingué un nou "pujament de sang o altre accident de feridura amb mort subitanea pujant l'escala del ortet". Sofrí i morí el 8 d'agost de 1609 de "mal de melancolia" fra Baltasar Arenys. Presentà hematemesi o hemoptisi de repetició el 18 gener 1616 fra Vicens Moro que morí per "malaltia de sanch per la boca".

Al segle XIX hi ha noticia que fra Ignasi Puigdollens patia de podagra i que fra Joseph Verges patí durant anys de "dolors insuportables" de "pedra que se judicava tenia en la bufeta". La Febre Grogga, probablement, afectà a l'apotecari fra Vicens Joana que morí el 1821 als 49 anys "epoca en que la epidemia feia estragos en la ciutat lo acomete tan fortament que en pochos dias entrega la sua Anima a son Criador". El 1834 amb l'epidèmia del còlera morí l'hortolà del monestir. Durant l'afecció cuidà d'ell fra Ascenci Maria Pastor -un frare valencià molt entès en medicina- el qual també emmalaltí però sanà, si bé quedà tarat per tota la vida. El Vicari Perpetu de la parròquia de Sant Genís dels Agudells, mossèn Joaquim Guiu, morí del còlera el 19 d'octubre.

L'atenció adient als malalts era una de les obligacions que les comunitats tenien vers els *seus membres. Com es palesa en l'acord que prengué el capítol: "als 20 de juny de 1808. Convocats y congregats los PP. Capitulars en la Celda Prioral per orde del P. Vicari Fr. Miquel Picañol (en ausencia de N. P. Prior).....y que aquells que segons dit orde se ausentasen no poguesen durant sa ausencia exigir de la Comunitat cosa alguna tant de aliments com de vestuari ni medicinas, quedant per ditas cosas la Comunitat enterament desobligada. A tot lo qual los PP. Capitulars unánimement convingueren. - Fr. Miquel Picañol, vicari".

El convent contractava els serveis professionals d'un facultatiu a canvi d'una quantitat fixa anual (conducta). Els facultatius que tenia conductats abans de la Guerra del Francès van morir, i a partir de 1811 se'n "conduiren de nou i foren lo metge Dn Joseph Puig per vint lliures lo any, lo Cirurgia S. Jph N. per tretse duros cada any, lo Boticari nol tenim conductat pues se li pagan las medicinas que se li prenen y es en la botiga". Es possible pugessin els facultatius a la muntanya, o si estaven en condicions o era necessari baixaven els malalts a Barcelona.

El novembre de 1830 morí l'ex Prior fra Joseph Verges de 68 anys "per causa de un accident que rapidament li sobrevingue contra lo qe lo Metge opinaba" mentre li feia proves "lo Cirurgia per fer-li despres la operacio per traure-li la pedra que se judicava teia en la bufeta". El 1615 fra Vicens Moro fou atès també per facultatius doncs abans de morir per "malaltia de sanch per la boca, esta malaltia

ja li havia pres los primers de octubre passat juntament ab unes tercianes de mes i mig que fou curat y aparegue als metges que estava remediad”.

La pròpia situació d'aïllament obligava al monestir mentre estigué actiu, a organitzar-se per atendre les malalties al mateix monestir, si bé en ocasions es deurien desplaçar a Barcelona, com fou el cas de fra Vicens Joana que morí “en lo hospital General de Santa Creu de Barcelona” el 1821.

Centre sanitari d'aïllament, de monestir a llatzaret

Al segle XIX la condició d'aïllament i alhora la seva proximitat a Barcelona d'aquest monestir feu que ja no s'utilitzés com a refugi de malalties transmissibles de la ciutat, si no per a traslladar-hi i aïllar-hi el propi focus de contagi de la ciutat.

Anteriorment, de fet ja al segle XVI, a Barcelona per a evitar el contagi de malalties, es retenien en quarentena viatgers i mercaderies procedents d'ultramar a la Casa de Sanitat, situada extramurs entre el portal del Mar i la platja. Al segle XIX, durant les freqüents epidèmies greus s'habilitaren per als afectats campaments amb tendes de campanya, que s'improvisaven en despoblats propers a la ciutat, com la falda de Montjuïc o els voltants del monestir de Pedralbes. Sant Jeroni de Vall d'Hebron també es convertí així en un llatzaret, o hospital d'infecciosos, per a l'aïllament dels malalts contagiosos al monestir i prevenir la transmissió de la malaltia.

El 20 de setembre de 1821 la Junta Superior de Sanitat, decidí traslladar els empestats de Febre Groga d'un vaixell del port vell de Barcelona i del barri de la Barceloneta, per prevenir el contagi, a Sant Jeroni. S'hi acolliren 220 persones, s'utilitzà fins i tot l'edifici de l'església i es muntaren tendes al pati, fins el mes de juny de l'any 1822 que els serveis sanitaris donaven per oficialment acabada l'epidèmia, després de verificar el purgament i l'emblanquinat dels murs del monestir.

El 1834 durant l'epidèmia de Còlera de Barcelona, novament fou requisat el convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per a destinar-lo a llatzaret. Si bé es va estendre la malaltia i afectà a l'hortolà del monestir i al vicari de Sant Genís dels Agudells. Destacà aleshores fra Ascenci Maria Pastor un frare valencià molt entès en medicina.

L'HOSPITAL MODERN DE LA VALL D'HEBRON

El ritme pausat de la vida rural va començar a canviar a mitjan segle XIX com a conseqüència de la Revolució Industrial, que va afectar Barcelona i els pobles de la rodalia. Principalment al Pla de Barcelona. L'augment de la població, la revolució dels transports o les noves exigències de la industrialització van incidir tímidament als marges del Collserola, i en van posar en marxa una transformació del paisatge lenta però ja imparable. D'un paisatge completament rural s'hi començaren a ubicar petites indústries farineres i de fusteria, així com a bastir-s'hi algunes cases.

Amb la industrialització de Barcelona es desplaçaren a la perifèria urbana algunes de les grans infraestructures o equipaments generals de la ciutat, com van ser els tallers del ferrocarril, més endavant, l'estació elevadora d'aigües de Montcada o les torres d'electricitat d'alta tensió, i també sanitàries, com el sanatori mental. L'any 1889, a l'actual Guineueta, s'hi inaugurava l'Hospital Mental de la Santa Creu, dirigit pel doctor Emili Pi i Molist, un dels pioners en el tractament de les malalties mentals a Espanya. L'imponent edifici va ser construït seguint un "proyecto médico razonado", on es recollien les més modernes tècniques hospitalàries del moment.

En aquestes circumstàncies, la localització de la Vall d'Hebron va semblar idònia per a edificar-hi un gran complex sanitari fora del centre urbà, ja no per refugiar-se sanitàriament de malalties lluny de la ciutat, ni tampoc per aïllar-hi els malalts contagiosos de la ciutat, sinó ara ja per a fer-hi venir els malalts de la ciutat, segons les idees socials de sanitat d'aleshores.

Com relatava el periodista contemporani Eusebio Diaz de la Vanguardia el 1959: "Es el perfil benéfico de la ciudad, que tiene su área en el Valle de Hebrón, lugar deleitoso, sito en la falda de montes y altozanos, cerca de Barcelona, pero apartado del ajeteo de su trabajo y del bullicio de sus plazas y avenidas. Allí se asientan varios centros benéficos, amplios y hasta suntuosos por la magnificencia con que se procuró bienestar a los desvalidos que ya por la edad avanzada, por el agobio de dolencias graves o por la desgracia de carecer de familiares o desconocerlos en la infancia hallan en aquel rincón humanitario los cuidados de la ciencia y el calor cristiano de la caridad, que hacen alentar sentimientos fraternos de gratitud y de amor. (...) Éstos centros de beneficencia, que emergen grandiosos en el Valle de Hebrón, entre el fondo verdoso de la montaña, brindan a los desvalidos á quienes atienden la paz del silencio y él aire puro del campo, de consuno con un confort no sibarita, pero sí capaz de dar descanso a su espíritu, salud al cuerpo y generar sentimientos de gratitud para quienes les proporcionan en medio de sus dolencias físicas la alegría de vivir en un ambiente humano y cristiano, que contrasta por su paz con la trepidante vida de la urbe."

L'hospital aleshores Residencia Francisco Franco fou el primer hospital construït a Espanya pel Seguro Obligatorio de Enfermedad. El maig del 1955 hi ingressaren els primers malalts. Fou oficialment inaugurat el 5 d'octubre de 1955 pel general Francisco Franco i pel ministre de treball, José Antonio Girón de Velasco, el mateix dia que inaugurà la fàbrica d'automòbils SEAT i lliurà les claus de 4.000 vivendes de l'Obra Sindical del Hogar.

Va tenir un inici prou difícil, pel seu funcionament inicial com a centre obert, sobretot per a malalts quirúrgics, sense plantilla mèdica fixa i per la seva burocratització, així com per la seva situació aleshores encara aïllada, que tot plegat el feia, malgrat la magnificència de la construcció i medis, molt poc competitiu respecte els altres hospitals barcelonins. Això no obstant, per una banda, rebé l'impuls que li conferí el prestigiat professor Agustí Pedro Pons incorporat el 1968 com a Cap del Departament de Medicina Interna després de jubilar-se de la càtedra de la Facultat de l'Hospital Clínic. Hereu del "positivisme

científic”, experimental i clínic, laic i regeneracionista que el 1907 havia originat l'escissió i marxa de la Facultat de Medicina i Cirurgia del recinte de l'Hospital General de la Santa Creu cap a l'Hospital Clínic, n'esperonà, en el curt termini de dos anys, i gràcies a la seva consolidada experiència, l'organització en serveis de medicina interna i especialitats mèdiques.

Comptà també amb l'ajut del competent cirurgià militar Angel Diez Cascón, Cap del Departament de Cirurgia. I per altra banda, la primerenca introducció del sistema de Metges Interns Residents el 1968 - fou el segon centre autoritzat a Espanya, després de la Clínica Puerta del Hierro de Madrid -, consolidaren l'hospital com un centre assistencial de referència. El 1971 s'incorporà a la Universitat Autònoma de Barcelona com a unitat docent.

L'actual Hospital Vall d'Hebron és un complex sanitari modern d'alta tecnologia amb més de 1.400 llits en 4 edificis, i proper, ja no està aïllat, la urbanització i la milloria en les comunicacions han permès que l'hospital estigui ja integrat dins la trama urbana, que s'ha convertit en un centre de referència a Catalunya i en l'àmbit estatal i internacional. La seva història és la de la sanitat pública catalana.

CONCLUSIONS:

A la Vall d'Hebron, si bé amb solucions de continuïtat, s'hi ha donat, assistència sanitària des de l'antigor. A l'edat mitjana, a l'empara de l'església; a la fi de l'Antic Règim, al segle XIX, com a llatzaret o hospital d'infecciosos; i en la contemporaneïtat amb els hospitals Vall d'Hebron.

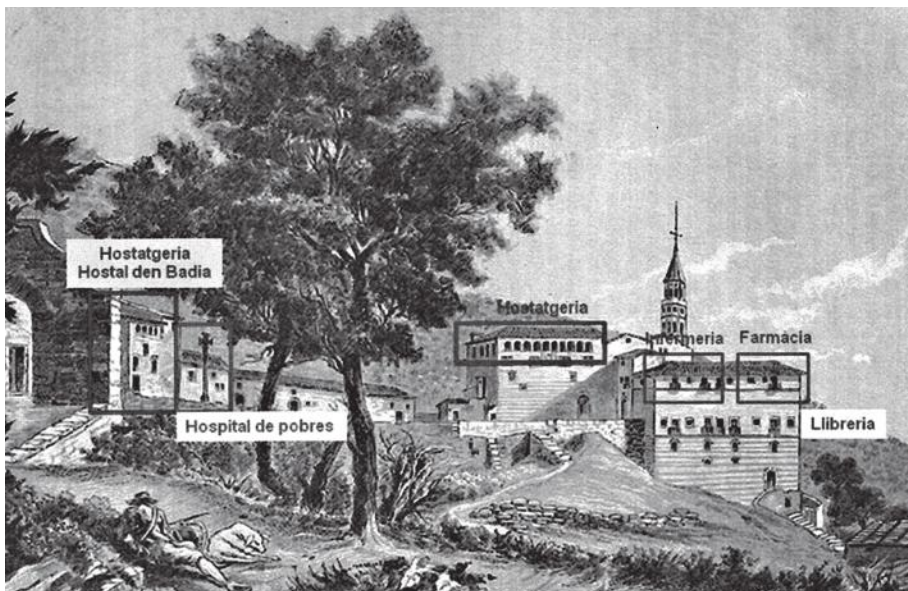

1926

Hospital de la Vall d'Hebron el 1955.
Granja Nova del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 1926
(foto de J. Audet, fons del CEC).

1955

Adaptació personal de la reproducció del dibuix al llapis de Pau Rigalt (1778-1843), "Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en 1820", publicada al "Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya nº 59 (Barcelona 1899), localitzant-hi les estàncies d'interès sanitari.

Escut i segell del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Plànol de Joan Gianola 1699.